

BISKOP PER LØNNING's TALE

VED AXEL HEIBERG STANGS BÅRE 22. oktober 1974

100759

Kjære slekt og venner av Axel Heiberg Stang:

Det var et ord i familiens kunngjøring av dødsfallet som umiddelbart falt i øynene. Dels fordi det ikke er av de aller vanligste, dels fordi det med en gang slo meg: dette ordet rammer. Jeg tenker på ordet "edel". Det som mer enn noe kjennetegner de edle, er deres evne til å foredles i livets skole. Motgang og påkjenninger riper ikke opp sinnet, gjør det ikke karakter- og konturløst, men sliper det som edelsteinen, gjør det klarere og renere, får personligheten til å funkle. Jeg gjør gjerne dette ordet til mitt når jeg innledningsvis vil si noen minner om en mann jeg er glad over å ha lært å kjenne, og stolt over å kunne kalle venn.

Det er ikke, og skal vanligvis ikke være, en prests hovedoppgave ved en bære å tale om avdøde. Ved Axel Stangs bære føler jeg det imidlertid som en skyldighet å bryte en regel jeg ellers holder temmelig konsekvent. Grunnen til dette er at vi ikke har vært flinke her i landet til å gjøre oss ferdige med sår fra krigens tid. Vi har ikke for alvor hatt mot og kraft til å rekke hånd til dem som i de onde årene stod på den andre siden. Lenge, lenge etter at vi skulle ha lagt bak oss alt som heter oppgjør, har vi fremdeles vanskelig for å møtes som menneske til menneske og å anerkjenne medmennesket på tvers av det som engang var skillelinjer. Både på samfunnets og på Kirkens vegne kjenner jeg det slik at vi her har noe vi skulle ha gjort godt igjen. Vi har forsømt oss, og forsømt oss stort.

Når en betydelig mann griper feil, blir resultatet gjerne et betydelig feilgrep. Axel Stangs evner og overbevisning gjorde at han under krigen havnet i en posisjon som måtte bringe ham sterkt i søkelyset da krigen var over. Men selv da det ble kjempet om hans liv, var det bemerkelsesverdig hvordan hans personlige integritet ble akseptert og fremhevet av alle parter. Hans handlinger var sprunget fram av overbevisningens tvang. Hans kjærlighet til folk og fedreland var hevet over tvil. Og selv i den verste tiden bevarte han sin menneskelighet og maktet å vise hjelpsomhet mot motstandere. Han var et menneske - i ordets beste mening - i sin offentlige ferd slik han var det i sin private. Om hans rolleplasing i landets skjebnedrama var kritisk, måtte hans personlige fremferd avtvinge respekt hos dem som hadde øyne til å se med.

Den Axel Stang som mennesker møtte i hans siste arbeidsår, etter at han på ny var vendt tilbake til livet og friheten, var et levende vidnesbyrd om menneskelig evne til å modnes gjennom motgang. Hans virkekrets var mer begrenset, adskillig mer begrenset, enn hans evner og forutsetninger skulle ha tilsagt. Men han aksepterte det, ydmyk og rank på samme tid. Slik jeg lærte ham å kjenne, var han høyreist uten å kneise og uten ringeste behov for å rettferdiggjøre seg. Fri for hat og bitterhet, uten klynk og uten klage kunne han snakke om det som hadde vært. Han virket så betagende fri i forhold til seg selv og til det som hadde vært.

Den dom et samfunn feller - og stundom må felle - over sine borgere i en kritisk situasjon, er ett. Den dom mennesker feller i sitt hjerte over medmennesker de møter, er et annet - og til syvende og

sist: noe uendelig mer vesentlig. Vesentligst til syvende og sist er den Guds dom som det ikke er menneskers sak å foreskrive eller å foregripe. Det siste ord tilhører ikke oss. Men vi skylder hverandre et nestsiste ord, med ærlig og redelig takk for det vi har fått gjennom ham vi sier farvel til. Og da kommer jeg ikke utenom de kjente linjene fra den mest berømte gravtale i norsk litteratur, der presten på kirkebakken viser hvordan en menneskelig, en i egentligste forstand menneskelig, dom - må se dypere enn den som går etter paragrafer.

"Vi vil ei granske hjerter eller nyrer.
 Det er ei vev for støv, men for dets styrer.
 Dog fri og fast det håp jeg taler ut:
 Den mann står knapt som sviker for sin Gud."

Vi lyser fred over Axel Høiberg Stangs minne.

Det Guds Ord som skal få tale særlig til oss i denne stund, leser vi i Joh.14,19: "JEG LEVER, OG DERE SKAL LEVE."

Det klinger simpelthen utrolig når Jesus sier: "Dere skal leve." Og når han bruker ordet leve, da mener han jo ikke bare eksistere, slenge igjennom fra den ene dagen til den neste. Han mener å ha del i en grenseløs utstråling av kraft og glede. "For hos deg, Gud, er livets kilde. I ditt lys ser vi lys," heter det i en av de gamle salmene. Livet er ikke slutt når det vi kaller "liv" her i verden, lekker ut. Livet går videre, grenseløst. Ikke bare livet i sin alminnelighet, men vårt liv. Vi skal leve.

Dette liv som vi kjenner, og som vi elsker så høyt, kjærligheten og fellesskapet som vi ånder i, skaperverket med dets uutmåttelige skjønnhet, de talløse små og store gledene som vi deler med hverandre - alt dette er en forsmak på Guds store evighet. Vi misforstår tilværelsen hvis vi oppfatter den dennesidig: som om det vi ser og sanser og skjønner, er alt. Men vi misforstår den like grundig om vi oppfatter det hele hinsidig, slik at den jord Gud har skapt blir noe uegentlig og verdiløst, noe vi bare skal skynde oss bort fra så raskt som råd. Det er en nær sammenheng mellom den virkelighet Gud har satt oss i under livet her - våre skole- og modnings-år - og selve Virkeligheten med stor V som han former og forbereder oss for. Jeg finner ikke noe bedre uttrykk enn dette: Livet er en forsmak. En forsmak på selve Livet. Gud har fylt oss med lengsel etter liv, lys, lykke - for å føre oss videre mot en oppfyllelse større og rikere enn alt vi har fantasi til å forestille oss her. "Dere skal leve."

Men hvordan kan jeg vite at dette er sant? Peker ikke all vår erfaring og alle våre observasjoner i motsatt retning: vi mennesker har ikke noe å vente på? Når kistelokket slår igjen, er enhver forventning skrinlagt? - Jeg kan ikke komme skeptikeren imøte med vitenskapelige forskningsresultater eller logisk bevisførsel. Det eneste jeg har å tilby, er Jesu ord. Hans løfte at vi skal leve. Og så selve fundamentet: "Jeg lever - Jeg lever, og dere skal leve."

Fordi han lever, er det håp også for oss. Fordi han banet vei gjennom død til liv, er det gjennomgang også for oss.

Jeg har vunnet; Jesus vant.
Døden oppslukt er til seier...
Åpen har jeg himlen funnet:
Jesus vant og jeg har vunnet.

Derfor beholder ikke døden siste ord. Heller ikke i menneskenes tilvarelse idag. Har jeg først fått øye på ham som kalles Veien, Sannheten og Livet, eier jeg en dyp og frydefull forvissning: Jeg skal leve. Leve uansett hva. Jeg er i hans hender. For den Gud som i alle tings morgen ropte liv fram av intet, for den Gud som lot meg bli til den gang jeg slett ikke var - er det ingen uoverkommelig kunst å rope den samme skapning fram til liv på ny.

La oss fante øye og oppmerksomhet på Jesus! Han er vår visdom, han er vårt håp. Han som gav sitt liv forat vi skal leve. Han som gjorde opp for alle våre fall og feil, for all vår ettergivethet overfor dødskreftene i oss. Han som gir oss fremtiden ren og uplettet og grenseløs. Han som vekker hendene mot oss når våre egne segner. Vår Herre Jesus Kristus.

Amen.

BISATTELSE

Godseier Axel Helberg, Stang ble bisatt i Vestre krematorium, nye kapell, igår under stor deltagelse. Kapellet var pyntet med fure- og grantrær. På bårer lå et teppe av ener og det var kastalkdekorasjon og kranser fra familien, ungdomsvenner, tidligere medarbeidere på Mårud, Pinholt krets, naboer på Trøsterud og Flaten, Sangbrugsforeningen og mange flere.

Biskop Per Lønning, Borg, forretet. Jeg er glad fordi jeg lærte Axel Helberg, Stang å kjenne og stolt over å kalle ham en venn, sa biskopen. Axel Helberg, Stang var en edel mann som hadde evnen til å foredles i livets skole til frass for motgang og påkjenninger. Hans kjærlighet til folk og land er hevet over tvil. Han forble alltid en høyrest mann, uten klynk, klage og bitterhet. Biskop Lønning ble derefter over Joh. 14,19: «Jeg lever, og I skal leve» og ønsket fred over minnet. Bente Flusrud sang en norsk folkedanne: «Und mig Gud et lidet Rum» og til avslutning spilte Ørbeck til «Träumerei» av Schumann.

Velkommen i fallskjermen

Så er det oppdrettsnæringen som ligger der. Det tidligere så stolte vekstpotensial, selve flaggskipet for kombinasjonen av lokale ressurser og avansert bioteknologi, sinnbildet av det nye norske næringslivet i dets forening av hjemmetradisjonell kyndighet, avansert forskning og internasjonale markeder, ligger jammerlig på ryggen i kollektiv konkurs.

Hva det var som kjørte eventyret på grunn – myndighetenes konsesjonspolitikk, næringens egen udugelighet, eller hva – vil snart bli utredet. I dag kan vi bare slå fast at en næring som de siste åra har vært nøyaktig så stor som den norske avisindustrien, i omsetning og sysselsetting – er havarert på 20 måneder eller så.

Og konklusjonen? Naturligvis: det ropes på staten. En milliard må skytes inn, for at distriktene skal overleve.

Jeg begynner å lure på hvor dette skal ende. Må staten virkelig redde alt som går galt her i landet? Bankene – ja vel. De er jo på et vis like nødvendige som staten selv. Men har vi utviklet slike reflekser under sosialdemokratiets trygge tideverv, at når krisene kommer og næringslivet rammes etter mange år av kunstig åndedrett gjennom motkonjunkturer og andre påfunn – da kjenner vi bare én løsning, staten?

Hvithåret småspar

Oppdrettskonkursen er ikke det første tegn i så måte. Da bankkrisen eksploderte ved forrige månedsskifte, fikk vi en ny taper presentert gjennom media, som straks utløste den samme refleks. Den såkalte småspar, som hadde satt sparepengene sine i aksjer i Kredittkassen, måtte ikke lide toltap. Aksjonærenes innskudd måtte beskyttes, het det.

Oppdrettsnæringen er havarert, og selvsagt ropes det på staten. Må staten virkelig redde alt som går galt her i landet? (Foto: Geir Bølstad)

En hvithåret eldre dame målbart standens bitterhet på Dagsrevyen med slik intensitet at finanskomiteen straks fikk spørsmål: hva med småaksjonærenes penger?

Det må vel være første gang det har ligget i luften at staten bør stå som garant for privat aksjekapital her i landet.

Bankaksjonærene, som fiskoppdretterne, beveger seg i risikofelt. De satser og gambler. De kunne lett være. Vi andre har da virkelig ikke noe med deres tap. At vi som skattebetalere skulle være forpliktet til å holde dem under armen, må da være forkjørt?

Like fullt ser vi at de vinner støtte for sine krav, om ikke annet så i det offentlige språkets uttrykksmåte og retorikk. Det er jo så vanskelig for politikerne å si nei. Finanskomiteens formann, som ellers er likefram nok, vred seg som en ål da han fikk spørsmål om støtte til bankaksjonærene.

Oppdrettsnæringen møter mange åpne dører med sine krav: forestillingene om at sta-

HANS FREDRIK DAHL

ten står der med ansvaret når noe går over ende. Dette fenomen er påfallende. Det bør påkalle interesse, når vi nå går inn i en periode av dårlige, sannsynligvis svært dårlige, tider. Den ene næringen etter den andre vil oppleve knall og fall, og gjett hvem de kommer til å rope på.

Det interessante er da kanskje dette:

Samtidig som vår velferdsstat siden 1945 har strukket sitt sikkerhetsnett under alle borgere og nå garanterer minstetinntekt og tilvilt livsstandard ved inntektstap som skyldes sykdom, arbeidsledighet m.m. – så utvikles uavhengig av dette en etikk om at hver enkelt borgers rolle som kapitalist – som aksjeeier, risiko-

innskyter, næringsgründer – også må sikres. **Man skal ikke lide kapitaltap, for tap er ufor- skyldt og kan til sjuende og sist skrives på staten, som, prinsipielt gir oss alle en fallskjerm for å kunne lande mykt ved ubehagelige fall ovenfra.**

Ville man ikke tidligere sagt at fallerte kapitalister gudhjelp oss får greie seg med trygd og sosialhjelp – med sikkerhetsnettet, altså på linje med sine ansatte – i stedet for å føle seg berettiget til slow motion i statlig fallskjerm?

Ny mentalitet

Holdninger er på glid. Forventning til staten har vært under påfallende forandring i de siste tiår. Mon vi ikke står overfor en strømkantring i selve mentaliteten i samfunnet – mentalitet da i fransk forstand: det vi ikke ser fordi vi alle deler det, og som vi derfor ikke behøver å snakke om. Det er i så fall en endring som over tid har mer å si for oss alle enn de sosiale og økonomiske variab-

ler som samfunnsforskningen dyrker. Mon tro om ikke norsk forskning burde satse her, på holdnings- og forventnings-siden, heller enn på slike risiko-utsatte områder som informasjonsteknologi eller mannbio-logi, som jo likevel går konkurs så snart forskningsrådene får igangsatt sine tunge programmer?

Noen endringer i synet på staten er riktignok godt synlige for oss alle. **Vi har alle kunnet følge hvordan holdningene til sikkerhetsnettet i løpet av en generasjon er blitt helt andre enn før.** Blant dagens unge inngår sosialhjelp og bostøtte som selvfølgelig inntektskilder, uansett sosial bakgrunn eller «verdighet» ut fra gammel-dagse klasseforestillinger. Det kalkuleres med slike inntekter i dag. Veien til sosialkontoret er ikke lenger tung og skammelig som før.

Enhver kan også iakta hvordan de arbeidsledige i våre nærmiljøer (vi har alle ledige blant våre nærmeste nå) med største selvfølgelighet og helt åpent tar imot postanvisninger fra a-trygden. Det er lite til bakte av tidligere tiders skyld-bakholdenhet eller følelser av vansere, verken over å være på fattigkassa eller ledighets-trygd. Mens avisene og radioen i 1930-åra var meget varsomme med å eksponere folk i denne ulykkelige situasjonen og aldri brukte navn i slike sammenhenger, er arbeidsløse ansikter med fulle personopplysninger daglig å se i media.

Det er godt og det viser bare at velferdsstatens goder nå anses som selvsagte rettigheter – noe Fellesprogrammets fedre kanskje ville ha nikket til.

Men den altoverskyggende gyline fallskjerm som staten er i ferd med å spenne over oss alle når vi mislykkes som kapitalister, den er en nyhet i den norske samfunnsforestillingen. Kanskje den skyldes velstanden?

Før var den store risiko å falle ned fra det vesle man hadde, ned i ulykke. Derfor fikk vi et sikkerhetsnett.

I dag er risikoen å miste de betydelige økonomiske goder som gjør hver familie til noe nær et millionforetak i årlig omsetning, lønn og kapitalinntekter.

Velkommen i fallskjermen

Så er det oppdrettsnæringen som ligger der. Det tidligere så stolte vekstpotensial, selve flaggskipet for kombinasjonen av lokale ressurser og avansert bioteknologi, sinnbildet av det nye norske næringslivet i dets forening av hjemmetradisjonell kyndighet, avansert forskning og internasjonale markeder, ligger jammerlig på ryggen i kollektiv konkurs.

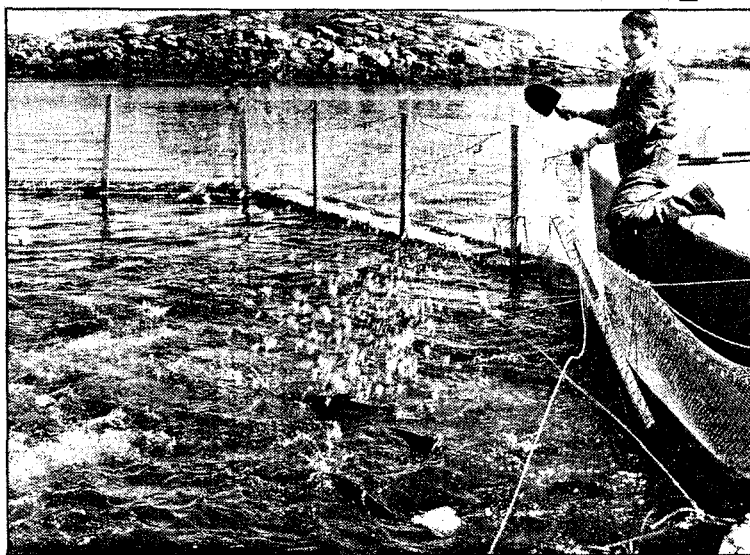
Hva det var som kjørte eventyret på grunn – myndighetenes konsesjonspolitikk, næringens egen udugelighet, eller hva – vil snart bli utredet. I dag kan vi bare slå fast at en næring som de siste åra har vært nøyaktig så stor som den norske avisindustrien, i omsetning og sysselsetting – er havareert på 20 måneder eller så.

Oppdrettsnæringen? Naturligvis: det ropes på staten. En milliard må skytes inn, for at distriktene skal overleve.

Jeg begynner å lure på hvor dette skal ende. Må staten virkelig redde alt som går galt her i landet? Bankene – javel. De er jo på et vis like nødvendige som staten selv. Men har vi utviklet slike reflekser under sosialdemokratiets trygge tideverv, at når krisene kommer og næringslivet rammes etter mange år av kunstig åndedrett gjennom motkonjunkturer og andre påfunn – da kjenner vi bare én løsning, staten?

Hvithåret småsparar

Oppdrettskonkursen er ikke det første tegn i så måte. Da bankkrisen eksploderte ved forrige månedsskifte, fikk vi en ny taper presentert gjennom media, som straks utløste den samme refleks. Den såkalte småsparar, som hadde satt sparepengene sine i aksjer i Kreditkassen, måtte ikke lide total tap. Aksjonærenes innskudd måtte beskyttes, het det.

Oppdrettsnæringen er havareert, og selvsagt ropes det på staten. Må staten virkelig redde alt som går galt her i landet? (Foto: Geir Bølstad)

En hvithåret eldre dame målbart standens bitterhet på Dagsrevyen med slik intensitet at finanskomiteen straks fikk spørsmål: hva med småaksjonærenes penger?

Det må vel være første gang det har ligget i luften at staten bør stå som garant for privat aksjekapital her i landet.

Bankaksjonærene, som fiskeoppdretterne, beveger seg i risikofelt. De satser og gambler. De kunne latt være. Vi andre har da virkelig ikke noe med deres tap. At vi som skattebetalere skulle være forpliktet til å holde dem under armen, må da være forkjørt?

Like fullt ser vi at de vinner støtte for sine krav, om ikke annet så i det offentlige språks uttrykksmåte og retorikk. Det er jo så vanskelig for politikerne å si nei. Finanskomiteens formann, som ellers er likefram nok, vred seg som en ål da han fikk spørsmål om støtte til bankaksjonærene.

Oppdrettsnæringen møter mange åpne dører med sine krav: forestillingene om at sta-

HANS FREDRIK DAHL

ten står der med ansvaret når noe går over ende.

Dette fenomenet er påfallende. Det bør påkalle interesse, når vi nå går inn i en periode av dårlige, sannsynligvis svært dårlige, tider. Den ene næringen etter den andre vil oppleve knall og fall, og gjett hvem de kommer til å rope på.

Det interessante er da kanskje dette:

Samtidig som vår velferdsstat siden 1945 har strukket sitt sikkerhetsnett under alle borgere og nå garanterer minst inntekt og tilsvarende livsstandard ved inntektstap som skyldes sykdom, arbeidsledighet m.m. – så utvikles uavhengig av dette en etikk om at hver enkelt borgers rolle som kapitalist – som aksjeeier, risiko-

innskyter, næringsgründer – også må sikres. **Man skal ikke lide kapitaltap, for tap er uforståelig og kan til sjuende og sist skrives på staten, som prinsipielt gir oss alle en fallskjerm for å kunne lande mykt ved ubehagelige fall ovenfra.**

Ville man ikke tidligere sagt at fallerte kapitalister gudhjelp oss får greie seg med trygd og sosialhjelp – med sikkerhetsnettet, altså på linje med sine ansatte – i stedet for å føle seg berettiget til slow motion i statlig fallskjerm?

Ny mentalitet

Holdninger er på glid. Forventning til staten har vært under påfallende forandring i de siste tiår. Mon vi ikke står overfor en strømkantning i selve mentaliteten i samfunnet – mentalitet da i fransk forstand: det vi ikke ser fordi vi alle deler det, og som vi derfor ikke behøver å snakke om. Det er i så fall en endring som over tid har mer å si for oss alle enn de sosiale og økonomiske variab-

ler som samfunnsforskningen dyrker. Mon tro om ikke norsk forskning burde satse her, på holdnings- og forventningssiden, heller enn på slike risikoutsatte områder som informasjonsteknologi eller marinbiologi, som jo likevel går konkurs så snart forskningsrådene får igangsatt sine tunge programmer?

Noen endringer i synet på staten er riktignok godt synlige for oss alle. **Vi har alle kunnet følge hvordan holdningene til sikkerhetsnettet i løpet av en generasjon er blitt helt andre enn før.** Blant dagens unge inngår sosialhjelp og bostøtte som selvfølgelig inntektskilder, uansett sosial bakgrunn eller hverdagens klasseforstillinger. Det kalkuleres med slike inntekter i dag. Veien til sosialkontoret er ikke lenger tung og skammelig som før.

Enhver kan også iakttå hvordan de arbeidsledige i våre nærmiljøer (vi har alle ledige blant våre nærmeste nå) med største selvfølgelighet og helt åpent tar imot postanvisningene fra a-trygden. Det er lite tilbake av tidligere tiders skyldbeholdenhet eller følelser av vanære, verken over å være på fattigkassa eller ledighets-trygd. Mens avisene og radioen i 1930-åra var meget varsomme med å eksponere folk i denne ulykkelige situasjonen og aldri brukte navn i slike sammenhenger, er arbeidsløse ansikter med fulle personopplysninger daglig å se i media.

Dette er godt og det viser bare at velferdsstatens goder nå anses som selvsagte rettigheter – noe Fellesprogrammets fedre kanskje ville ha nikket til.

Men den altoverskyggende gyldne fallskjerm som staten er i ferd med å spenne over oss alle når vi mislykkes som kapitalister, den er en nyhet i den norske samfunnsforestillingen. Kanskje den skyldes velstanden?

Før var den store risiko å falle ned fra det vesle man hadde, ned i ulykke. Derfor fikk vi et sikkerhetsnett.

I dag er risikoen å miste de betydelige økonomiske goder som gjør hver familie til noe nær et millionforetak i årlig omsetning, lønn og kapitalinntekter.